

L'ACCÉS A LES RESIDÈNCIES D'AVIS: LA SELECCIÓ COM A PROCÉS DE DIFERENCIACIÓ SOCIAL

Enric Roca Carrió

1. INTRODUCCIÓ

Queden lluny els temps en els que les residències d'avis eren per a persones soles i sense família. Cada vegada més, l'accés a les residències d'avis es produeix entre persones de condicions socials ben diferents. Tot un conjunt de canvis socials expliquen aquestes modificacions, però també, l'actitud que han mostrat les pròpies residències a l'hora d'acollir els nous residents.

En els moments actuals, la desproporció que es dona entre els serveis que la gent gran demana i els que se'ls ofereix, fa que moltes persones no puguin accedir a la plaça que desitgen. Mentre que, l'elevada demanda de places residencials permet que els centres pugin seleccionar els futurs residents entre diferents candidats, a través d'un rigorós procés de selecció.

El present treball, analitza el tipus de selecció que realitzen els centres residencials i les conseqüències que se'n deriven. Basant-me en algunes de les conclusions extretes del treball sobre els equipaments assistencials de la comarca del Bages, que vaig realitzar l'any 1993 per encàrrec del Consell Comarcal del Bages.

Aquesta comarca, que té un percentatge d'envelliment del 17,43 %, tenia, en el moment de realitzar l'estudi, 22 residències d'avis que oferien un total de 841 places.

2. DESIGUALTAT D'OPORTUNITATS PER ACCEDIR A UNA RESIDÈNCIA

L'accés a una residència d'avis està molt disputat. Generalment acostumen a concentrar-se molts sol·licitants per unes poques places disponibles. Recentment, la pròpia Generalitat de Catalunya xifrava en 9.000 les persones de la província de Barcelona que s'estaven esperant per ingressar en alguna de les seves residències. A la comarca del Bages es reproduïx la mateixa situació, gairebé hi tantes persones que esperen ingressar com places ocupades. L'any 1993 la xifra de persones que esperaven ingressar en alguna de les residències de la comarca era de 771.

Aquesta elevada demanda, permet que cada centre pugui triar molt bé els seus candidats, seleccionant aquells que compleixen millor el perfil que desitgen.

Donat que cada centre procura perpetuar i reproduir el seu propi model assistencial, el control sobre els futurs residents és un element essencial per assegurar la continuïtat de la dinàmica de la institució. De la mateixa manera que els centres exerceixen el seu poder per regular els actes més elementals de la vida quotidiana dels residents, volen assegurar-se que els nousvinguts estiguin en condicions d'assimilar i complir les normes de la institució. Per això posaran una atenció especial a l'hora de fer la selecció.

Com resultat d'aquesta selecció interessada, es produeix una desigualtat d'oportunitats entre els diferents candidats que beneficia a uns i perjudica als altres.

3. DIFERENTS TIPOLOGIES DE RESIDÈNCIES D'AVIS

Dins del conjunt de residències es distingeixen diferents maneres de plantejar la selecció, d'acord amb els diferents models de centres que existeixen.

La normativa que regula els establiments residencials a Catalunya, divideix encertadament les residències d'avis en tres tipus, segons la seva finalitat:

- *Residències públiques*: depenen d'una administració pública, habitualment ajuntaments o Generalitat. Acostumen a oferir un bon nivell assistencial a uns preus molt baixos, com a conseqüència de l'alt finançament públic que obtenen. Per tant, els avis paguen uns preus reduïts i l'atenció és de qualitat. Són residències molt demanades i disposen d'una llarga llista d'espera. L'any 1991 oferien 6.633 places que suposaven el 21,75 % de les places de tot Catalunya.
- *Residències privades amb finalitat social*: depenen d'una entitat privada que decideix col·laborar bonament en la millora de les atencions que la gent gran necessita, acostumen a ser patronats assistencials, ordes religiosos, o entitats ciutadanes. Habitualment compten amb dirigents sensibilitzats per la problemàtica dels vells i que disposen d'una bona posició social que els permet

mantenir un bon nivell de contactes institucionals, que els facilita accedir a subvencions públiques o a donatius de particulars, dirigits a reduir els costos de manteniment i de noves inversions. Acostumen a oferir un bon nivell assistencial, mantenint uns preus interessants per un bon sector d'usuaris. Solen ser residències molt demanades i disposen d'una llarga llista d'espera per entrar-hi. L'any 1991 oferien 12.854 places que suposaven el 42,15 % de places de tot Catalunya.

- *Residències privades amb finalitat mercantil*: depenen de particulars o grups empresarials que han vist que l'oferta de serveis assistencials per a la gent gran és una bona oportunitat per fer-hi negoci. És una oferta molt diversa, donat que s'hi troben, des de projectes molt poc consistents que s'aprofiten de l'elevada demanda, a projectes molt seriosos. Com a conseqüència d'això, el seu nivell assistencial és variable i va, des de residències que ofereixen les atencions de famílies afectades per l'atur, fins a residències que disposen de professionals amb una bona qualificació. Normalment, fixen el seu preu buscant uns guanys empresarials i són residències cares per la majoria d'avis. Habitualment s'hi pot accedir, donat que disposen de places disponibles. L'any 1991 oferien 11.007 places que suposaven el 36,01 % de places de Catalunya.

4. TIPUS DE SELECCIÓ

Cada centre utilitza els criteris de selecció que li permeten consolidar millor el seu propi model assistencial, a base de seleccionar a aquelles persones que més poden adaptar-s'hi. En la nostra opinió, podem diferenciar tres tipus de selecció, que s'utilitzen en els diferents centres residencials:

- 1) La selecció econòmica: basada en triar aquells que aporten els diners suficients per garantir la viabilitat econòmica del centre. Acostuma a practicar-se des de tots els tipus de centres. Però sobretot, les residències privades amb finalitat mercantil i en una bona part de les residències privades amb finalitat social.
- 2) La selecció personal: basada en seleccionar aquells que millor poden encaixar amb la dinàmica del centre o que compten amb el recolzament personal de protectors influents. Es practica en la majoria de residències privades amb finalitat mercantil i en alguna pública.
- 3) La selecció burocràtica: basada amb elements neutrals i igualitaris que donen les mateixes oportunitats a tots els ciutadans, realitzen la seva acció selectiva en el compliment estricte d'una normativa elaborada i aprovada prèviament. Es practica en una bona part de residències públiques.

5. PRÀCTICA DE LA SELECCIÓ

El procés de selecció per accedir a les residències d'avis solament està regulat en el cas de les residències finançades amb fons públics, la resta queda basat en els principis i la pràctica assistencial de cada centre.

En aquests moments, l'accés a les residències públiques de Catalunya es qui d'acord amb el Decret 145/90 de la Generalitat de Catalunya que recull quins han de ser els criteris prevalents d'accés per ingressar en una residència finançada amb fons públics, són els següents:

- manca de mitjans materials elementals per a la subsistència
- desemparament
- dependència.

Concretament, l'Ordre del 28 de juny de 1990 desenvolupa quines són les circumstàncies que determinen el grau de necessitat d'ingrés. Però, una lectura atenta d'aquesta ordre ens permet observar les enormes contradiccions que es produeixen i ens mostra com la selecció burocràtica pot perdre la seva objectivitat per convertir-se en un tràmit feixuc i distant a la realitat sobre la que pretén incidir. L'exemple més significatiu és que pot arribar a prioritzar persones que conviuen amb fills, abans que avis sense fills que viuen sols. (Per exemple, conviure en rotació amb els fills suposa 60 punts, mentre que viure sol suposa 32 punts).

Un altre aspecte crític de la selecció burocràtica que practiquen les residències públiques és la lentitud del procés de valoració i de decisió dels nous candidats. Donat que, per les característiques d'aquest tipus de selecció, es practiquen uns procediments igualitaris i objectius, en els que és necessari dedicar la mateixa atenció a totes les sol·licituts, independentment del grau de necessitats que presenten. A través d'un exercici burocràtic que realitzen els funcionaris responsables del seu despatx, que generalment mai arriben a conèixer l'avi.

Però, a més, una bona part de les residències públiques no es senten forçosament obligades a complir amb aquestes normatives de la Generalitat i en moltes ocasions reconeixen no utilitzar aquests criteris. A la comarca del Bages, solament el 36 % dels centres públics declaraven seguir aquesta normativa.

A banda, de l'obligatorietat de la residències públiques, la resta de residències no tenen cap mena de condicionant a l'hora de seleccionar, i practiquen amb tota llibertat els processos de selecció que més convenen a cada un dels centres. Molt més ràpids, però menys objectius.

Així, veiem com en una bona part de les residències privades d'iniciativa social s'utilitzen criteris de selecció basats en aspectes personals i econòmics. És a dir, per una banda els centres seleccionen aquells avis que ofereixen una millor situació econòmica per garantir la supervivència de la línia existencial del centre. Bon exemple d'això, són els nombrosos equipaments que demanen abans de

l'ingrés el pagament previ d'una quantitat econòmica que permeti finançar obres futures, a canvi d'assegurar l'accés a un lloc privilegiat, generalment habitacions individuals.

Però, per l'altra també seleccionen aquells que millor poden encaixar amb la dinàmica interna del centre, és a dir, persones amb facilitat de convivència, ben relacionades, amb bona salut i que requereixen atencions mínimes.

En definitiva, són condicions que permeten garantir la continuïtat assistencial del centre i la pràctica d'una gestió còmoda i saludable.

Per últim, els centres privats amb iniciativa mercantil realitzen la seva selecció basada estrictament en criteris econòmics, fixant el preu segons el nivell assistencial que cada persona necessita, fent un esforç d'adaptació per assumir tota la demanda que està disposada a pagar per sobre del preu de cost dels serveis que necessita.

6. EFECTES DE LA SELECCIÓ

Els efectes de l'acció selectiva que realitzen els centres, tenen una transcendència molt important. Donat que tenen repercussions a nivell individual i col·lectiu en l'oferta de serveis assistencials per a la gent gran que van molt més enllà del control que representa sobre els futurs residents.

A nivell individual, mentre els seleccionats podran viure la resta de la seva vida tal com han triat, els descartats es trobaran amb la impossibilitat d'obtenir les atencions que han desitjat per la resta dels seus dies. Així, els efectes de cada tipus de selecció afavoriran a uns i perjudicaran a altres:

- La selecció burocràtica, amb intenció d'oferir les mateixes oportunitats per a tothom, es veu sotmesa a una elevada pressió de sol·licituds. Per això ha d'envoltar-se d'una embolicada tramitació administrativa que afavoreix aquell qui s'hi sap moure millor, o bé, que disposen del recolzament dels professionals que atenen les problemàtiques socials. Descartant aquells que han quedat immòbils davant de la maquinària administrativa o que no han aconseguit dels buròcrates la puntuació mínima necessària.
- La selecció personal, afavoreix aquelles persones ben relacionades, amb facilitat per adaptar-se a un nou entorn i amb un bon nivell de sociabilitat. Deixant de banda les persones que no gaudeixen del nivell de recomanacions suficient o que presenten un grau de conflictivitat personal que no interessa a la institució.
- La selecció econòmica, afavoreix aquelles persones més privilegiades econòmicament i que es troben en situació d'afrontar les despeses necessàries per sufragar els costos de la seva atenció. Desplaçant a tots aquells que no els ha estat possible aconseguir durant la seva vida allò que se'ls demana per acabar dignament la resta dels seus dies.

A nivell col·lectiu, es produeixen uns efectes que generen unes distorsions molt importants en el funcionament dels recursos socials, donat que l'accés incontrotat als centres residencials origina noves demandes de persones que volen imitar la sort dels seleccionats i que passaran a engruixir les llistes d'espera i a competir amb els recents descartats.

Així, el predomini dels interessos particulars de cada residència per damunt dels interessos col·lectius d'una comunitat, contribueix a empitjorar la reduïda oferta de recursos assistencials, donat que suposen una mala administració dels equipaments assistencials disponibles i dificulten l'aplicació d'una política social equilibradora.

En aquest sentit, l'aparició de demandes d'ingrés a residències per part de sectors socials més privilegiats, es veu afavorida per la bona disponibilitat que mostren un bon nombre de residències, que no veuen cap inconvenient en seleccionar a avis rics amb bones relacions familiars abans que avis pobres sense familiars.

Davant d'això, existeixen diferents raons que porten a plantejar la necessitat d'administrar millor els equipaments assistencials disponibles:

- Les places d'una residència són ocupades durant anys i qualsevol ingrés inadequat té una repercussió que durarà molt temps, ja que ningú més podrà accedir-hi.
- Cada nou ingrés a una residència origina una important transcendència social, donat que en aquests moments de canvis pot influir les persones del seu entorn social. Per això, convé valorar igualment a qui es dona la plaça, com també, quina transcendència pot tenir aquesta decisió.
- Ajustar els recursos disponibles a les necessitats més importants d'una col·lectivitat ha de fer-se des d'una perspectiva comunitària, per això a més de decidir quina és la persona més necessitada, cal plantejar-se quines són les necessitats col·lectives que quedaran resoltes amb l'accés a la plaça vacant.

És per tot això, que cal valorar una regulació més àmplia de l'accés a les residències d'avis que permeti una millor igualtat d'oportunitats o, si més no, cal saber observar que amb el progressiu increment de places residencials no és suficient per resoldre les necessitats d'un ampli sector de gent gran.

7. BIBLIOGRAFIA

- BARENYS, M.P. *Residencias de ancianos*. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions, 1991.
- «Las Residencias de ancianos y su significado sociológico» *Revista Papers Bellaterra*, núm.40, (1993).

CABEZON, J. «Els equipaments residencials per a la Gent Gran a Catalunya». R.T.S. Barcelona, núm.132, (1993).

GENERALITAT DE CATALUNYA. *Disposicions sobre vellesa*. Barcelona. Departament de Benestar Social, 1992.

ROCA, E. *Els recursos assistencials per a la Gent Gran de la comarca del Bages: Estudi de la seva funcionalitat en relació a les necessitats detectades*. Manresa, 1993.